

הרב אתי אהרן

נאמנות מוכר (לסי' רכב)¹

ראשי הפרקים

א. מקורות לנאמנותו של מוכר

1. קידושין עג,ב
2. בבא מציעא כ,ב

ב. שיטת רש"י

1. מחלוקת ראשונים בהבנת דבריו
2. קושיות הרשב"א על ביאורו של רש"י
3. יישוב שיטתו של רש"י והבנת הרא"ש ברש"י
4. סיכום לשיטת רש"י

ג. שיטת רבינו חננאל והתוס'

1. תירוצים לקושיית התוס' על רש"י
2. דעת הרמב"ן ברבינו חננאל

ד. שיטת הרי"ף

1. מחלוקת בהבנת שיטת הרי"ף
2. קושיות הרא"ש על הרי"ף
3. יישוב שיטת הרי"ף מקושיות הרא"ש

ה. שיטת הרמב"ם

1. הקשיים בהבנת דברי הרמב"ם
2. ביאורים ברמב"ם
3. קצוה"ח: שבועה על חלק מהעדות אינה מבטלת העדות
4. דחיית קצוה"ח על ידי נתה"מ

ו. ביאור השו"ע והרמ"א

ז. סיכום

א. מקורות לנאמנותו של מוכר

בסוגיה בקידושין פרק עשרה יוחסין עג,ב מובא שפעמים חכמים נתנו נאמנות לאדם לאור צורך, הכרח או חוסר אפשרות אחרת. כדוגמת דין לומר את מי חייב ומי זיכה בדין. חיה אין לנו מישהו אחר שהיה שם, חכמים נתנו לה נאמנות לומר מי הבכור ומי ממזר. באותה ברייתא מוזכר גם נאמנות של

---

¹ מאמר זה נכתב בלימוד הסוגיה בתברותא עם ר' יהודה צור הי"ו.

"מוכר". השאלה היא איזו נאמנות נתנו חכמים למוכר? האם נאמנותו היא חידוש בדומה לחיה או שמא נאמנותו איננה יותר מעד אחד?

1. קידושין עג,ב:

נאמן בעל מקח לומר לזה מכרתי ולזה אין מכרתי; במה דברים אמורים - בזמן שמקחו בידו, אבל אין מקחו בידו - אינו נאמן. (עד.) וניחזי זוזי ממאן נקט? לא צריכא דנקט מתרוייהו, ואמר: חד מדעתאי וחד בעל כורחי, ולא ידיע הי מדעתו והי לא מדעתו.

ויש לברר:

א. שני בעלי הדין, כל אחד טוען "לי מכר בעל המקח את סחורתו", הגמ' הביאה לבעל המקח (המוכר) נאמנות לומר לזה מכרתי. מניין ומכח מה יש לבעל המקח נאמנות והרי בכל דיני ממונות בעינן שני עדים?

ב. מכח מה נאמנותו של המוכר כאשר מקחו בידו?

ג. על מה מוסבת שאלת הגמרא "ונחזי זוזי ממאן נקט", היכא שמיקחו בידו או שאין מקחו בידו?

ד. מניין הידיעה של "זוזי ממאן נקט" מהמוכר או אנחנו "נחזי" ע"י עדים, ומה כוחה של ידיעה זו?

ה. "ולא ידיע הי מדעתו והי לא מדעתו" ומה יהיה אם הוא יודע מי בעל כורחו ומי מדעתו או שמא אין הכוונה שהוא אינו יודע מי מדעתו ומי בעל כורחו אלא אם קיבל דמים משניהם אין בדבריו כלום! ואין למוכר שום נאמנות – אנחנו אלו שלא יודעים ולא יכולים לדעת עתה מי נתן דמים מדעתו ולמי נתרצה?

גמרא מקבילה בבא מציעא (ב,א), הגמ' מבארת מדוע המשנה כפלה וכתבה: "זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה, זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי" עונה הגמ' רישא במציאה וסיפא במקח וממכר.

2. בבא מציעא ב,ב:

רישא במציאה, וסיפא במקח וממכר. וצריכא... (ב,ב) מקח וממכר; ולחזי זוזי ממאן נקט! - לא צריכא, דנקט מתרוייהו, מחד מדעתיה ומחד בעל כורחיה, ולא ידענא מי הוא מדעתיה ומי הוא בעל כורחיה.

שואלת הגמ' מדוע אמרין ישבעו ויחלוקו? נבדוק מי נתן את המעות, והטלית שלו? מעמידה הגמ' ששניהם שילמו "ולא ידענא מי הוא מדעתיה ומי הוא בעל

כורחיה". משמע מהגמ' שבמקרה שיודעים "זוזי ממאן נקט" אין דין יחלוקו. ויותר מכך, אפילו קיבל דמים משניהם אם הוא יודע מי נתן לו מדעתו יהיה נאמן.

וגם כאן לשאול:

א. מה יועיל לדעת "זוזי ממאן נקט" והרי אין מטלטלים נקנים בדמים?

ב. וכמו ששאלנו בגמ' קידושין, מניין לנו מי נתן דמיו, ומה כוחה?

ב. שיטת רש"י

נאמנות המוכר כאשר מקחו בידו נובעת מכח חיובו של המוכר לדייק, שאם לא ידייק וידע למי מכר הרי הוא מתחייב ב"מי שפרע". עם אותה סברא של מידק דייק ממשידך רש"י לטעם הנאמנות כאשר ידעינן "זוזי ממאן נקט" – לאור זה שהוא קיבל דמים הוא מדייק ויודע למי מכר.

ע"פ רש"י שאלת הגמ' "ונחזי זוזי ממאן נקט" מבטאת נאמנות של המוכר. א"כ שאלת הגמרא היא: מדוע אינו נאמן כאשר מקחו אינו בידו, הרי אם הוא יודע מי נתן לו את הכסף הוא מדייק? עונה הגמ' מדובר במקרה שקיבל משניהם ו"אין ידוע לנו" (רש"י ד"ה ולא ידע) ממי קיבל ברצון וממי קיבל בעל כורחו – לאחר שהוא קיבל משניהם אינו מדייק ולכן אפילו הוא אומר למי נתרצה אינו נאמן – ואנו לא יכולים לדעת ממי קיבל ברצון. וכן מפורש ברש"י בב"מ (ב, ב ד"ה ולחזי זוזי): "נשאל את המוכר... אבל אין מקחו בידו אינו נאמן... אבל היכא דלא קיבל דמים אלא מחד מידכר דכיר ליה".

בלשון רש"י "אין ידוע לנו", אפשר שהידיעה מי שילם או מי שילם מדעתו של מוכר ומי בעל כורחו, איננה תלויה כלל במוכר ואיננה מכוח נאמנות של המוכר, אלא אנו יודעים ע"י עדים או ע"י הודאה של כל בעלי הדין מי שלם. אלא שבב"מ (ב, ב) פירש רש"י (ד"ה ולחזי זוזי): "נשאל את המוכר ממי קיבל דמיה" יש למוכר נאמנות לומר ממי קיבל דמים. וה"אין ידוע לנו" בא לברר שכאשר הוא קיבל משניים אינו נאמן עלינו אפילו אם יאמר ממי קיבל מדעתו, כי בקבלתו משניים אינו מדייק.

1. מחלוקת ראשונים בהבנת רש"י

נחלקו הראשונים בהבנת דברי רש"י מה ייסוד נאמנותו של המוכר כאשר אנו יודעים ממי הוא קיבל דמים. האם זכרונו מי הנותן לו דמים מוכיח מי הוא הקונה או שמא עצם קבלת הדמים ע"י אחד "מדכר דכיר" ויהיה נאמן לומר

מי הקונה ואפילו אדם אחר? הרא"ש (בב"מ סי' ב) מבאר מכך שהכול ע"פ נאמנותו של המוכר, משמע שיש לו נאמנות לומר גם למי מכר, כדין מי שמקחו בידו. אומנם בתוס'² (קידושין שם, ד"ה בד"א בזמן שמקחו בידו) ובתפארת שמואל (אות א) על הרא"ש ביארו שיש לחלק, היכא שמקחו בידו נאמן לומר אפילו לאחר מכרתי ודייק מלשון הגמ' "נאמן... לומר לזה מכרתי" אך כאשר אין מקחו בידו אינו נאמן ושאלת הגמ' אע"פ שאינו נאמן לומר למי מכר, "נחזי" ויהיה נאמן לומר "מי נתן לו מעות" ואנו נאמר שהוא הקונה. ויש להעיר שברש"י (ב"ב, ד"ה ולחזי זוזי) משמע קצת, שאין הבדל בין מקחו בידו לאין מקחו בידו - כאשר קיבל דמים מאחד, כרא"ש.

מחלוקתם היא בעצם מה אנו שואלים את המוכר, ע"פ הרא"ש השאלה היא: 'מי הקונה? ואילו לתוס' ותפארת ישראל השאלה היא: 'מי נתן דמים?'

2. קושיות הרשב"א על ביאורו של רש"י

הקשה הרשב"א (בב"מ) "ולחזי זוזי ממאן נקט" פירש רש"י "נשאל את המוכר" - וכגמ' בקידושין "נאמן בעל המקח לומר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי". על פי פירושו של רש"י שאלת הגמ' צריכה להיות "נחזי מוכר מאי קאמר"³ והמוכר נאמן למי הוא מכר - שאין לדמים כל משמעות? ומדוע הגמ' נותנת משמעות "לדמים" - כיוצרים אומדנא או נאמנות?

עוד, מה נתינת הדמים מועילה הרי אין מעות קונות, אפשר שבאמת קיבל דמים מפלוני, אך אלמוני משך לפניו והוא הקונה?⁴

---

² וז"ל התוס': "ומה שפי' דפריך אין מקחו בידו דקאמר דאינו נאמן ופריך וניחזי זוזי ממאן נקט פירוש ולאותו שנתן לו המעות ודאי נתרצה."

³ רשב"א שם.

⁴ הרשב"א מביא מקור המחזק את שאלתו, שכן אפשר לתרץ בפשטות, נכון מעות אינן קונות, אך אפשר שבדומה לתוס' המעות יוצרות אומדנא למי התרצה, כך לרש"י המעות יוצרות אומדנא שהוא יודע למי נתרצה, אלא - לאור הגמ' ב"ב פת"א "ההוא גברא דאייתי קארי לפום נהרא, אתו כולי עלמא שקול קרא קרא, אמר להו: הרי הן מוקדשין לשמים; אתו לקמיה דרב כהנא, אמר להו: אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו" - יוצא שכאשר אדם מתכוון למכור אין צורך כלל ברצונו, ובמשיכה קנו הקונים ואינו ברשותו. עיי' אבן האזל (הלכות מכירה פרק כ הלכה ד) שמתרץ ומחלק בין הסוגיות דהכא אינו מתרצה כלל, ולא שלא אכפת לו, שאינו מעוניין לקבל על עצמו מי שפרע, והתם לא אכפת ליה מי הקונה.

3. יישוב שיטת רש"י והבנת הרא"ש ברש"י

ריטב"א (בקידושין) מבאר את לשון הגמ' וקושייתו של הרשב"א, מדוע תולה הגמ' בדמים – כי הם סיבת הזיכרון והנאמנות לומר שהוא "שייך בה ולא איכפת ליה שאינו נוגע בדבר...". עתה אין נ"מ האם המעות קונות או לאו, אין תפקיד המעות לקניין אלא לזכרון. ונראה שהט"ז מבאר יותר וז"ל: "דכשלקח המעות ודאי רמי אנפשיה באיזה אופן לקחם אם להחזיק או להחזירם וכו' ובודאי על ידי המעות יודע האמת..." בלקיחת המעות הוא מחייב עצמו לזכור את פרטי ניתנת הדמים ולא שנותן הדמים הוא הקונה. עתה ניתן להבין את סברת הרא"ש – לרא"ש הייתה קשה קושיית הרשב"א ולכן ביאר כרטב"א – הדמים הם סה"כ סיבת הזיכרון, הוא נאמן לומר מזה קיבלתי דמים ונתרצתי לאחר כדין מי שיש בידו מקחו שיש מה שידאג לכך שיזכור ויהיה נאמן. סברא נוספת לביאור הבנת הרא"ש ברש"י (ור"י"ף) שיכול לומר נתרצתי לאחר ולא לזה שנתן לי מעות כתב הסמ"ע (ס"ק א): "כיוון דאומר דבר שאינו מן הסברא והיינו שיתרצה למי שלא קיבל ממנו זוזי בודאי מדכר דכיר... ולא חשדינן אותו שישקר במזיד".

4. סיכום לרש"י

כ"ז שמקחו בידו נאמן שאינו רוצה לעמוד במי שפרע.⁵ אין מקחו בידו נאמן כאשר רק אחד שילם לו⁶ – ע"פ הרא"ש נאמן לומר מיהו הקונה (אפי' לא זה ששילם לו) ומוסיף הטי"ז אפילו ידוע בעדים מי שילם לו "נאמן (המוכר) שנתרצה לזה".⁷ ע"פ תוס' ותפארת שמואל נאמן לומר מי שלם לו ואנן סהדי שהוא הקונה!

ג. שיטת רבינו חננאל (כפי שהובא ברא"ש ונו"כ), תוס'

בתוס' (קידושין עג, ב ד"ה בד"א) הקשו על רש"י מניין שיהיה למוכר נאמנות יותר מעד אחד כאשר אין מקחו בידו? ס"ס כאשר מקחו בידו יש לו מיגו שיכול לומר לא מכרתי או מכרתי וקניתי חזרה. אך כשאין מקחו בידו, נאמנותו

⁵ וכדלעיל ע"פ הרא"ש – לאו דווקא למי שנתן את המעות אלא החשש לעמוד במי שפרע גורם לו לזכור למי נתרצה.

⁶ בלשון אחר, לשון הגר"א "דלעולם המוכר נאמן כבי' עדים א"כ אין מקחו בידו ונקיט זוזי מתרוויהו.

⁷ הטי"ז הוסיף את המילה "נאמן" ללשון הטור ע"מ לתרץ את המשתמע מלשונו שיהיה נאמן נגד עדים המעידים למי הוא נתרצה.

מניין, הרי קיבל מעותיו ונסתלק מהמקח שאין המקח בידו (רא"ש)? ועוד לשון התוספתא "באין מקחו בידו הרי הוא ככל אדם"?

ע"כ פירשו שנאמנותו של המוכר כאשר מקחו בידו, הינה מטעם מיגו. שאלת הגמ' "ונחזי זוזי ממאן נקט" מוסבת על מקחו בידו – דהיכא דידעינן מי נתן מעות "אנן סהדי" שלו נתרצה ומכר, ולא אמרינן מיגו במקום עדים, ואפילו מקחו בידו מי ששילם הוא הקונה ולא יוכל המוכר לומר על אחר "לו מכרתי". א"כ הגרסא "ולא ידיע"⁸ המוכר אינו יודע, אך אם הוא יודע מי שלם מרצונו (ומקחו בידו) – אנן סהדי שנותן הדמים הוא הקונה.

אלא שקשה לשיטתם, ע"פ דבריהם אין למוכר נאמנות כאשר אין מקחו בידו! וא"כ מה שייך בבא מציעא כאשר שנים אוחזים בטלית "נחזי זוזי ממאן נקט"?!?

ר"ת (בקידושין) ביאר "נחזי זוזי ממאן נקט", לא להוציא מתברו את הטלית שלזה אין כלל נאמנות! אלא, יש בדברי המוכר ככל אדם וככל עד אחד, לפטור משבועה אפי' שבועת היסת את מי שמסייע לו ומחייב את השני בשבועה דאורייתא.⁹ ושאלת הגמ' – מדוע חייבה המשנה את שניהם שבועה? לפי פירוש זה הגרסא בבא מציעא כששניהם שילמו, היא "ולא ידע" ולכן שניהם חייבים בשבועה! אך היכא שהוא יודע וזוכר מי שילם לו מרצונו ומי בעל כורחו, וודאי יש נ"מ לידיעתו - לחיוב שבועה כנ"ל.

ר"י (בב"מ) ביאר "ולחזי זוזי ממאן נקט" אינה נאמנות של המוכר, אלא בכך אין הם משקרים ואינם חלוקים - כולם מודים מי נתן דמים ורק חלוקים לומר למי נתרצה המוכר, ו"נחזי זוזי" כוונת הגמרא נשאל אותם את הלוקחים מי נתן דמים.

1. תירוצים לקושיית התוס' על רש"י ומדוע אין רש"י אומר מטעם מיגו

לכאורה קושיית התוס' מדוע המוכר יהיה נאמן כשאין מקחו בידו יותר מע"א חזקה וקשה.

⁸ ולא "ולא ידענא".

⁹ בספר הישר (תקעא) ביאר את סברתו, אין שבועת המשנה אלא מפאת חשד למשקר ומניעה שכל אחד יוכל לתקוף חפצי חברו ולטעון שלי הוא. וע"כ מי שיש לו עד המסייע לו, רגלים לדבר שאינו משקר ואין לחייבו שבועת המשנה. הביאו הרמב"ן במלחמות ועי"פ זה כתב שבכל מקום ע"א מחייב שבועה ואינו פוטר אלא כאן מכח סברא זו.

אומנם מאידך גיסא, לומר שהמוכר נאמן מכח מיגו בלבד אינה עולה בקנה אחד עם הדוגמאות הצמודות למוכר – שלדין וחיה אין נאמנות מכח מיגו אלא אומדנא של חכמים שנתנו להם נאמנות.

ריטב"א (על קידושין) רש"י אינו מבאר מטעם מיגו כשמקחו בידו (כר"ח ותוס' לקמן) כי אין למוכר מיגו! אינו יכול לומר "לא מכרתי" – כי יש עדים שמכר, ונאמנותו כדין וחיה (הברייתא בקידושין) שאינן מטעם מגו אלא "וטעמא דמילתא, דרבנן הימנוה במילתא דשייך בה ולא איכפת ליה שאינו נוגע בדבר זה ולא משקר...". אם כן, אפילו באין מקחו בידו מדוע לא יהיה נאמן! ואם תאמר שאינו זוכר כי כבר נסתלק מהמקח, היכא שקיבל דמים "ל שהוא זוכר! אומנם אם קיבל דמים משניים הוא מבולבל וכבר אנו אומרים שאינו זוכר.

ה"ה ור"ן ביארו שרש"י לומד מסמיכות הסוגיות שנאמנותו של המוכר כדין הדין – "נאמן דיין לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי" מטעם "כיוון דזימנן טובא ליכא סהדי הימנוהו רבנן"¹⁰. קצוה"ח (א) הקשה, שממשיכה הגמ' לגבי דיין "במד"א שבעלי הדין עומדים לפניו אבל אין בעלי הדין עומדים לפניו אינו נאמן" ובאמת כך כתבו ה"ה ור"ן שנאמנותו של המוכר רק כאשר הלוקחים עומדים לפניו. וקשה שבב"מ מבאר רש"י את הקושייה "ונחזי..." – נאמן המוכר כאשר "נקט זוזי מחד נאמן אפי' אין מקחו בידו" – ויכלה הגמ' לתרץ פשוט, הכא דלקוחין בפניו והכא דאינם בפניו ולא צריך להעמיד בנקט מתרוויהו. ועוד מלשון רש"י בסוף דבריו משמע דהכא שקיבל דמים מאחד "מדכר דכיר" בין לפניו בין אינם לפניו. ונשאר קצוה"ח בצ"ע.

אבן האזל הקשה בפשטות שצירוף המציאות של שניים שבאים לב"ד אוחזים בטלית משמע שאין המוכר בפניהם שוודאי לא הייתה המכירה בב"ד¹¹. בבית הלוי תירץ שבאמת אה"נ כבר אין זה בפניהם ואינו נאמן ו"נחזי זוזי ממאן נקט" הכוונה לא מכח נאמנות אלא מדין ע"א כר"ת, ותשובת הגמ' "נקט

¹⁰ ע"פ הר"ן וה"ה וודאי אם יש עדים המוכר אינו נאמן. ובלשון הטור משמע שיהיה נאמן אפילו עם עדים. הב"י הקשה עליו. וכתב הב"ח הטור מבין שחייבים להעמיד את הברייתא כשיש עדים ובכל זאת נאמן המוכר – כנ"ל הריטב"א שמוכח שיש עדים, בהסברו מדוע רש"י לא אומר מטעם מיגו, שאם אין עדים פשיטא שהוא נאמן. תוס' ור"ח, מרכבת המשנה (הל' מכירה כ,ד), העמיד שאין עדים ונאמנותו מטעם מיגו, ושאלת הגמ' מדוע יהיה נאמן כשיש נגד המיגו חזקה. ואפשר שגם לתוס' ור"ח מדובר שיש עדים על המכירה, ולאור שהמכירה בכסף והמוכר יכול לחזור בו יש לו מיגו.

¹¹ מכאן משמע שבפניהם דווקא בזמן המכירה דאל"כ הקושייה איננה קושייה שהמכירה לא הייתה בפני הב"ד אך אפשר שעתה הזמין הב"ד את המוכר והוא מעיד בב"ד בפני הלוקחים.

מתרוויהו" דאז הוא כבר אינו זוכר "ואנן סהדי שהוא מתבלבל" (כרשב"א) ואפילו הוא יודע למי נתרצה אינו נאמן ולכן אינו יכול להיות אפילו כעד אחד.¹² אבן האזל דחה את האפשרות לבאר שרש"י מודה לר"ת מעצם כך שרש"י לא כתב זאת ואין דין זה שע"א פוטר משבועה מופיע בשום מקום חוץ מכאן ולא יכול להיות שרש"י יתעלם מכך.

פני יהושע (קידושין) רש"י מבאר את הברייתא (כולה רישא שמקחו בידו וסיפא שאין מקחו בידו) ע"פ המסקנה שקיבל דמים משניהם, ואנו חושדים שאינו מדייק, ובהיכא שהוא חשוד כאינו מדייק ולא כמשקר לא אמרינן מיגו. כן מצינו, יבמות (קיד, ב) אשה האומרת מת בעלי במלחמה, אינה נאמנת מיגו דיכלה לומר מת במיתתו, מטעם "דאמרה בדדמי" אנו חושדים שהיא טועה. וכ"כ תוס' (בשבועות מה, ב ד"ה מתוך) "דאין שייך מיגו אלא לעניין שלא לחושדו שמשקר במזיד אבל הכא שפיר מהימנינן ליה...אלא שאנו תולין ששכח" ובתלינן ששכח ואינו מדייק לא אמרינן מיגו.¹³ ולכן לא ניתן לומר על מקחו בידו מכח מיגו.

2. דעת הרמב"ן ברבינו חננאל

עד כה ביארנו את רבינו חננאל כמו שהביאו הרא"ש, ששאלת הגמ' "ונחזי זוזי..". היא על הרישא שמקחו בידו. אך הרמב"ן לומד ששאלת הגמ' איננה רק על שמקחו בידו אלא על שניהם. ברור לרמב"ן שכאשר אין עדים שהוא מכר הוא נאמן מכח מיגו – כאשר מקחו בידו.¹⁴ וע"כ מבאר הרמב"ן שהברייתא

¹² עיי באבן האזל (שם) שביאור זה יחייב שהר"ן המשווה בין מוכר לדיין סובר שבדיין אם אינם לפניו הוא יהיה כעד אחד (כשאלת הגמ' ע"פ פירוש זה שיהיה כעד אחד)! ומצינו בכך (סי' כג ס"יק כז) מחלוקת בין הב"ח הסובר שדיין שאינם לפניו אפילו כעד אינו נאמן לש"ך הסובר שבפניהם נאמן ושלא בפניהם דינו כעד אחד. וא"ת כיצד ניתן לחלק ולומר שבדיין ואינו בפניהם נאמן כעד אחד ואילו באין מקחו בידו ונקיט מתרוויהו אינו נאמן כלל! והרי זה באותה ברייתא ומשמע שהיא משווה ביניהם – י"ל ולחלק גם שאינם בפני הדיין ולא רמיא עליה לזכור – ס"ס אין אומדנא שהוא מבולבל לעומת נקיט זוזי מתרוויהו יש אומדנא שהוא מבולבל! (בבית הלוי למד להיפך שהר"ן כב"ח ודיין שאינם לפניו אפילו כעד אחד אינו נאמן ע"ש) בית הלוי עצמו דחה הסבר זה מכח הברייתא שמשמע שאין מקחו בידו הרי הוא ככל אדם וכעד אחד – ולשיטת רש"י כוונת התוספתא היא לנקיט בתרוויהו (דבנקיט מחד נאמן הוא).

¹³ זו"ל: "ועוד דלא שייך מיגו אלא היכא דחשדינן ליה כמשקר משא"כ הכא דכולא טעמא תליא אי דייק או לא דייק לא שייך טעם מיגו דאפשר שטעה מש"ה הוצרך רש"י לפרש דה"נ טעמא משום דדייק דלא ליקו במי שפרעי". ע"ש בפניי שמביא ביאור נוסף מדוע לא שייך מיגו.

¹⁴ ובאבן האזל דחה שאין זה פשוט לומר שיש דין שליש כאשר הוא מודה שאין המקח שבידו שלו, וכל דין שליש ומיגו רק כאשר הוא בעלים על החפץ.

מדברת כאשר יש עדים ואין לו מיגו! ואם יש עדים מה שייך אינו נאמן כשארין מקחו בידו – יעידו העדים מי נתן דמים ואמרינן חזקה שלו נתרצה וע"כ שאלת הגמ' "ונחזי זוזי" היא גם על היכא שאין מקחו בידו שלא כר"י.

יוצא על פי הרמב"ן שלא אמרינן אן סהדי אלא היכא שאנו יודעים ע"י עדים שאחד נתן את המעות ואפי' אין מקחו בידו. אך היכא שאין עדים ומקחו בידו יש לו מיגו שיכול לומר לא מכרתי ולכן יהיה נאמן לומר למי מכר ואפילו לא למי שנתן את הדמים ולא אמרינן שנתנת הדמים היא "אן סהדי" נגד מיגו.

ד. שיטת הרי"ף

מקידושין למדנו, קיבל דמים משניים ומקחו בידו נאמן לומר זה מדעתי וזה בע"כ, כשארין מקחו בידו אינו נאמן לומר זה מדעתי וזה בע"כ.

הקשה הרי"ף שבב"מ במסקנה קיבל דמים משניים "ולא ידע"¹⁵ מי הוא מדעתיה ומי הוא בעל כורחיה", משמע שאם הוא יודע נאמן, והרי המשנה מדברת על שניים שהיו אוחזים משמע שאין המקח ביד המוכר! ולכן צ"ל "חציה שלי..." העמידה הגמ' באבדה ומדובר בשני המוצאים מצאו את האבדה ושניהם אוחזים בה. אך "בכולה שלי..." הגמ' העמידה במו"מ ומדובר שהמקח ביד המוכר.

1. מחלוקת בהבנת שיטת הרי"ף

נחלקו בהבנת דברי הרי"ף – בקיבל דמים מאחד, בין מקחו בידו בין אין מקחו בידו. ובלשון אחר, כיצד מסביר הרי"ף את שאלת הגמ' "ונחזי זוזי ממאן נקט" בקידושין?

הרא"ש: שיטת הרי"ף כסברת רש"י, דמדק דייק לאור מי שפרע או לאור שקיבל דמים. (דמקחו בידו נאמן בכ"מ ובאין מקחו בידו נאמן היכא דידיעין זוזי ממאן נקט – ומשמע אפילו לומר "ונתרצתי לאחר" כנ"ל ברש"י). אלא צ"ע שלא מוזכרת ברי"ף סברת מדכר דכיר?! ומה חייב את הרא"ש לבאר את

---

¹⁵ לעיל ראינו שהתוס' בביאורם העירו שהגרסא הנכונה לשיטתם היא "לא ידיע". הרי"ף בב"מ גורס "ולא ידע" אומנם רש"י שם גורס "ולא ידענא" וכן בקידושין "ולא ידיע" מפרש ולא ידיע לנו משמע אנחנו ב"ד לא יודעים, וא"כ כבר לא קשה קושיית הרי"ף "הא אם ידע נאמן", ולרש"י הסוגיות ככפתור ופרח – שאלת הגמ' בקידושין על אין מקחו בידו והיכא דידיעין זוזי ממאן נקט נאמן המוכר דמדק דייק ולכן בב"מ שואלת הגמ' ונחזי זוזי ממאן נקט ויהיה נאמן המוכר ועונה הגמ' בדיוק כמו בקידושין ששניהם שילמו לו אינו נאמן שאינו מדייק. אך הרי"ף שע"פ גרסתו משמע שהיכא שהמוכר יודע מי בעל כורחו ומי מדעתו יהיה נאמן מחוייב להעמיד את הגמ' בב"מ במקחו בידו כנ"ל.

הרי"ף כשיטת רש"י?¹⁶ כתב הטי"ז נראה שהרא"ש דייק בלשון הרי"ף: "ושמענין מינה דהיכא דאין המקח יוצא מתחת ידו של מוכר אינו נאמן לומר נקיטנא מהאי מדעתאי ומהאי בעל כרחי"¹⁷ ודייק הרא"ש, דווקא היכא שנקיט משניים אך היכא דנקיט מחד נאמן! אלא שאפשר לדחות ולומר שהסיבה שאינו נאמן איננה בגלל שקיבל משניים אלא כי אין מקחו בידו ואפילו קיבל רק מאחד אין לו נאמנות.¹⁸ אומנם מלשון השאלה וההיסק של הרי"ף מהגמ' בקידושין "ושמענין מינה דהיכא שאין המקח יוצא מתחת ידו..." משמע שהוא העמיד את השאלה "ונחזי זוזי..." בקידושין על אין מקחו בידו כרש"י.¹⁹

בדק הבית ביאר ששאלת הגמ' בקידושין היא לשתי הבבות, למקחו בידו וכשאין מקחו בידו. שאלת הגמ' היא בדומה לתוס', כאשר ידענין "זוזי ממאן נקט" לא צריך את המוכר, יש לנו עדות של אן סהדי שמכר למי שנתן הדמים.

¹⁶ כמו שכתבנו בהערה הקודמת ביאורו השונה של הרי"ף בב"מ היא לאור גרסא, ואין זה מחייב שהוא חולק על רש"י בדין. אומנם בבד"ה אחת ההוכחות שלו לומר שהרי"ף אינו כרש"י הסובר שיכול המוכר לומר נתרצתי לאחר. היא מהעמדתו בב"מ שמקחו בידו, שאם סובר הרי"ף שיש לו נאמנות לומר לאחר נתרצתי לא הייתה צריכה הגמ' להעמיד בנקט זוזי מתרויהו, אלא היה די להעמיד נקט מחד ואינו יודע האם בע"כ או מדעתו, וממילא אין למוכר נאמנות. – אלא וודאי בכל נקט מחד אין לו כלל נאמנות, וכשקיבל מאחד חזקה שנתרצה לו וחיביבם להעמיד בנקט מתרויהו שאז אין לנו חזקה! וראיה זו היא אפילו במקחו בידו! וא"כ ע"פ ב"ה הרי"ף חולק על רש"י בין מקחו בידו בין אין מקחו בידו אין לו נאמנות כאשר קיבל דמים מחד וע"י לקמן בביאור דברי הרי"ף. (אא"כ נאמר שיש לו נאמנות כשהוא זוכר וכשאינו זוכר "נפעיל" אן סהדי וצ"ע).

עוד אפשר לומר, מכח קושינו של הרי"ף, שאין ידיעתו מעלה ומורידה י"ל שהוא סובר כרש"י, לאחר שנקיט מתרויהו אינו נאמן, שכן לתוס' כל זמן שהוא יודע מי נתן לו דמים ברצונו אמרינן אן סהדי שלו נתרצה. ואם אין לרי"ף סברת "אן סהדי" יהיה נאמן המוכר לומר לאחר נתרצתי (יש להעיר שלתוס' אמירנן אן סהדי היכא שמקחו בידו והרי"ף דן באין מקחו בידו אך ע"פ ב"ה אמירנן אן סהדי גם באין מקחו בידו). אלא שאפשר שדווקא היכא דנקיט מתרויהו אינו נאמן ולא אמירנן "אן סהדי" כי הוא מבלבל (כ"כ הריטב"א בשיטת רש"י), אך היכא דנקיט מחד אמירנן "אן סהדי" ולא מדין מדכר דכיר כרא"ש.

¹⁷ המשך דברי הרי"ף "אבל ליתיה בידא דמוכר אלא שניהן אדוקין בו אין בעל המקח נאמן לחודיה לומר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי" אפ"ל שאין החיסרון דווקא בכך שאין מקחו בידו אלא שלוקחים אחוזים במקח, ואפשר שיש לו נאמנות גם כשאין מקחו בידו. אם דיוק זה נכון הוא מסייע לסברת אבן האזל בה"א לקמן המחלק בין היכא שאין מקחו בידו והוא גם לא ביד הלוקחים להיכא שהלוקחים אחוזים במקח.

¹⁸ כך דחה הטי"ז את הבנת הרא"ש ודייק שאי הנאמנות היא מכך שאין מקחו בידו – וכ"ז שאין מקחו בידו אינו נאמן "בכל גווי בעולם".

¹⁹ עיי ב"ה שנכון שמשם למד הרי"ף לגבי אין מקחו בידו, אך אפשר שזה גם לאין מקחו בידו דאן סהדי שנתרצה למי שקיבל דמים – וה"ה היכא שמקחו בידו.

כשמקחו בידו אין לו נאמנות מול חזקה 'מי שנתן דמים לו נתרצה'. כשאין מקחו בידו אין צורך בנאמנות שלו.

ש"ך היכא שמקחו בידו ואומר "פלוגי זה שילם לי, ולאמוני נתרצתי - נאמן" מכח מיגו וז"ל הרמב"ן "במיגו שמקחו בידו דאע"פ שמודה ממי קיבל המעות מ"מ אי בעי לא הודה כלל שקיבל ממנו המעות". אך אם אנו יודעים ע"פ עדים ממי קיבל דמים אין לו נאמנות לומר "נתרצתי לאחר".²⁰ ז"א לא אמרינן על דבריו - מיגו במקום עדים,²¹ אך כשיש עדים ממש, ודאי אין מיגו. וכשאין מקחו בידו אין לו נאמנות ונחזי זוזי ממאן נקט - בעדים או הלוקחים מודים.

לכאורה,²² מצינו מחלוקת בין הב"י לש"ך בדעת הרי"ף, כאשר מקחו בידו והוא אומר שקיבל מפלוגי דמים אך נתרצה לאחר. ב"ה מכח "אנן סהדי" אינו נאמן לומר שהוא מכר לאחר. ואילו בש"ך משמע כ"ז שאין עדים שהוא קיבל דמים מפלוגי יש לו מיגו ויהיה נאמן לומר לאחר נתרצתי.

אבן האזל תמה מדוע מביא הרי"ף דין מוכר מהתוספתא המזכירה נאמנות מוכר עם נאמנות שליש ואינו מביא את לשון הברייתא מקידושין המזכירה נאמנות מוכר עם נאמנות דייני? ומבאר, דין שליש²³ אינו אלא כשהחפץ שבידו בבעלותו או קיבל עליו אחריות, אבל באינו שלו ואין לו בו בעלות אינו מדין שליש אלא מדין דייני. ויש נ"מ בין שתי נאמנויות אלו: כשיש מיגו הרי הוא יכול לומר לאחר נתרצתי אך מדין דייני חכמים נתנו לו נאמנות מכח "אנן סהדי" וממילא אינו יכול לומר לאחר נתרצתי. ומעתה, במסכת קידושין שאינו בעלים על המקח, אין נאמנותו מכח מיגו כתוס'.²⁴ והרי"ף מביא את הברייתא ללמדנו שגם היכא שיש לו מיגו כשליש צריך להעמיד בנקיט מתרוויהו - דבנקיט מחד אמרינן אנן סהדי.

²⁰ ע"פ הבנת הש"ך את הרמב"ן, גם נגד עדים תהיה לו נאמנות לומר לאחר נתרצתי. והנתיבות תמה שוודאי אין לו מיגו נגד עדים גם לשיטת הרמב"ן.

²¹ כנ"ל בביאור הרמב"ן בר"ח.

²² כתבתי לכאורה שכן הגר"א העמידם בשיטה אחת וצ"ב.

²³ סנהדרין לא, אשה שהפקידו אצלה מלוגא דשטרי - האמין לה רב נחמן במיגו דאי בעי קלתיה. בחזון יחזקאל (ב"מ א,ו) הביא שיש שני דרכים להבין מניין נאמנותו של השליש: א. מכח שהם הביאו לו שלא בפני עדים ממילא הם האמינו לו ואין צורך כלל במיגו. ב. במיגו - שיכל להביא זאת ללווה ויוכל הלווה לומר שזה פרוע. הנ"מ כאשר המלווה אומר לא פרעת, לווה אומר פרעתי - והשליש אומר פרעת חציו אין לשליש מיגו שהרי לא יכל להביא ללווה. ונראה שאבן האזל למד כדרך השנייה וצעי"ע בחילוקו של אבן האזל ואכ"מ.

²⁴ בחילוקו בין שליש לדיין האבן האזל עונה על השאלה ששאלנו לעיל, מדוע רשיי אינו אומר מיגו.

ונראה שלדינא ביאורו לרי"ף כבד"ה והש"ך שהסוגיה סובבת סביב נאמנות של אגן סהדי.

2. קושיות הרא"ש על הרי"ף

הקושייה הראשונה היא כקושייה הנ"ל (של תוס') על רש"י אך אין קושייה זו אלא לביאורו של הרא"ש ברי"ף (כרש"י) אך לבדק הבית והש"ך אין כלל קושייה – ובאמת באין מקחו בידו אין לו נאמנות אלא כעד אחד.

עוד הקשה הרא"ש על הדוחק של הרי"ף לבאר את המשנה בב"מ, רישא "תציה שלי" המדברת באבידה - אין מקחו בידו, ואילו "כולה שלי" שהעמדנו במקח וממכר מדובר כשמקחו בידו – ופתיחת המשנה "שניים אוחזים" איננה אלא לאבידה ולא למקח וממכר – ולאור שהעמיד הרי"ף מו"מ שמקחו בידו, הייתה צריכה הגמרא להעמיד ש"אינו יודע" למי נתרצה ומי בעל כורחו, והרי יכלה הגמ' להעמיד את הרישא והסיפא כש"שניים אוחזים" ואין מקחו בידו, ואז אפילו יודע למי נתרצה, אין מקחו בידו ואינו נאמן?

3. יישוב הרי"ף מקושיות הרא"ש

בבדק הבית על פי ביאורו ברי"ף תירץ שיש להעמיד במקחו בידו להשמיענו שאפילו מקחו בידו אם נקיט זוזי מחד אין לו נאמנות! אלא אגן סהדי.²⁵

הש"ך (ס"ק א) דחה את קושיית הרא"ש וכתב אדרבה דחוק להעמיד במקח וממכר דווקא כשאין מקחו בידו, יותר פשוט להעמיד שמקח וממכר "בכל גווני" ופשט המשנה כשאין מקחו בידו ואפילו אם מקחו בידו ואינו יודע ממי קיבל דמים שניהם נשבעים.

מרכבת המשנה כדי לחייב את שניהם שבועה חייבים להעמיד שהמקח ביד המוכר ואינו יודע מי מדעתו ומי בעל כורחו (ואם יודע נאמן) ולא כהצעת הרא"ש "באין מקחו בידו ויודע מי מדעתו ומי בע"כ" שאע"פ שאינו נאמן נאמנות גמורה כשניים, הרי הוא כעד אחד המחייב שבועה ואם הוא יודע מי מדעתו ומי בעל כורחו לא יוכל מי שהעד כנגדו להישבע על מה היה רצונו של המוכר!

---

²⁵ המשנה מדברת במקחו בידו, והגמ' שאלה "נחזי זוזי ממאן נקט" ועונה הגמרא שנקט מתרוויהו ולא ידע, ולכאורה אם נקיט מחד יש לו נאמנות לומר שנתרצה גם לאחר, הגמ' יכלה להעמיד דנקיט זוזי מחד ואינו יודע מי ברצונו ומי בעל כורחו וע"כ לא מועיל "נקיט זוזי", מכך שהגמ' בעמידה דווקא בשניים ואינו יודע משמע שבנקיט מחד אין נ"מ אם הוא יודע או לאו – דאגן סהדי שאליו נתרצה (לעיל הערה 16).

ה. שיטת הרמב"ם (מכירה כ,ד):

נאמן בעל המקח לומר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי, אימתי בזמן שהמקח יוצא מתחת ידו, אבל אם אין המקח יוצא מתחת ידו הרי הוא עד אחד בלבד, ודינו בעדות זו כדין כל אדם שהרי אינו נוגע בעדותו, לפיכך אם נטל הדמים משנים ונטל מאחד מדעתו ומאחד בעל כרחו ולא ידע ממני נטל מדעתו וממני נטל בעל כרחו, בין שהיה המקח בידו בין שהיו שניהן תופסין בו אין כאן עדות כלל, וכל אחד מהן נשבע בתקנת חכמים בנקיטת חפץ ונוטל חצי המקח וחצי דמים.

1. הקשיים בהבנת דברי הרמב"ם

א. סתימת הרמב"ם שכאשר מקחו בידו "נאמן" לומר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי, משמע שאינו מחלק ונאמן בכל מקרה, מלבד נטל דמים משניים ואינו יודע ממני נטל מדעתו, ונאמנותו מחלטת כרש"י ורי"ף (ע"פ הרא"ש).

ב. סתימת הרמב"ם כשאין המקח בידו הרי הוא כעד אחד, ואינו נאמן כמי שמקחו בידו, משמע שאינו נאמן כלל אפילו "נקיט זוזי מחד", כתוס' ר"ח ורא"ש.

ג. סיומת הרמב"ם שרק היכא שנטל משניים (בין מקחו בידו בין אין מקחו בידו) ואינו יודע מי מדעתו ומי בע"כ שניהם נשבעים, משמע שבין מקחו בידו ומדין נאמנות, בין אין מקחו בידו ומדין עד אחד, ואפילו נטל משניהם אם הוא יודע ממני נטל מדעתו - אין שניהם נשבעים, ומה כן?

2. ביאורים ברמב"ם

ה"ה: בב"מ הביאור כר"ת וכבעל המאור, אין מקחו בידו והמוכר כעד אחד המחייב את שכנגדו שבועה דאוריתא ופוטר את המסתייע מלהישבע, כשמקחו בידו הוא נאמן כדיין. ע"כ רק כאשר קיבל דמים משניהם ואינו יודע מי בע"כ ומי מדעתו – שניהם נשבעים!

כסף משנה (בדק הבית וכ"כ הגר"א²⁶): מסתימת הרמב"ם שאינו נאמן כשאין מקחו בידו משמע אפי' נקט זוזי מחד, ואינו כרש"י ואין לדייק מהרישא. 'נקט זוזי מחד' אינו מדין נאמנות ואינו מדין עד אחד, אלא כתוס' - אגן סהדי!

²⁶ שיטת הש"ך ברמב"ם כשיטתו ברי"ף לעיל. וכתבנו שלכאורה יש מחלוקת בין בדק הבית לש"ך בביאור הרי"ף וממילא ברמב"ם אך הגר"א כתב שבדק הבית והש"ך עומדים באותה שיטה – גם הש"ך סיים שבדק הבית כמותו.

ממילא אינו יכול לומר לאחר נתרצתי. אלא שלרמב"ם אמרינן אנן סהדי גם באין מקחו בידו.

הרישא של הרמב"ם שמחלקת בין מקחו בידו לאין מקחו בידו מדברת במציאות של הסיפא בנקיט מתרוויהו שאז אין לנו אנן סהדי, ואין שניהם נשבעים אלא בנקיט מתרוויהו ואינו יודע מי בע"כ ומי מדעתו.

הכס"מ הקשה על ה"ה מניין לו שעד המסייע פוטר משבועה? ומשמע שאינו מקבל את הדיוק²⁷ שרק כאשר אינו כעד שניהם נשבעים "ואין שום גילוי בדברי רבינו לומר שיסבור כן".

אבן האזל הקשה על הסבר זה שסתימת הרמב"ם שמקחו בידו נאמן! ומסוף דבריו משמע שנאמן בכל מקרה, מלבד שקיבל דמים משניים ואינו זוכר מי מדעתו ומי בע"כ. אבל קיבל מאחד נאמן!

סמ"ע (ס"ק א-ג): מכך שהרמב"ם סתם שכאשר מקחו בידו "נאמן" ללא חילוקים הינו כרי"ף ורש"י. סתימת דבריו שאינו נאמן ודינו ככל אדם כשאין מקחו בידו, איננה לומר שהוא כר"ח, שהרי כתב הרמב"ם הטעם לכך שאינו נאמן ואינו אלא כע"א "שהרי אינו נוגע בעדותו", מתי אינו נוגע בעדותו והוא כעד: רק כשקיבל משניהם. אך כשקיבל דמים מאחד או מאף אחד, אי אפשר לומר עליו שאין לו צד נגיעה²⁸ (נגיעה פירושו: שהוא עדיין שם 'מוכר' שחכמים נתנו לו נאמנות, והדמים מזכירים לו את המקרה). א"כ באין מקחו בידו וקיבל דמים מאחד אינו כעד אחד אלא יש לו נאמנות של מוכר 'דמדכר דכיר' ואפילו לומר לאחר נתרצתי "שאומר דבר שאינו מן הסברא".²⁹ אומנם היכא שקיבל משניהם ואינו יודע ממי קיבל מדעתו וממי בע"כ - אין בדבריו כלום ודבריו כמי שאינו ושניהם נשבעים.

ט"ז: הקשה על הסמ"ע כיצד הרמב"ם יחדש חידוש גדול כחידושו של רש"י "דנקיט זווי מחד" ואין מקחו בידו נאמן יותר מע"א מבלי לכותבו? "ע"כ נראה דלרמב"ם יש לו שיטה שלישית בזה". באין מקחו בידו כסתימת דבריו אינו נאמן כלל אלא כע"א וכבעל המאור. ונראה שבמקחו בידו נאמן בכל גוונא

²⁷ בשאלה השלישית.

²⁸ שפשוט שהוא יעדיף את מי שכבר נתן לו דמים, ואם לא קיבל מאף אחד יעדיף את האדם הנוח יותר מבין שניהם.

²⁹ כך הסמ"ע ביאר את סברת רש"י ורי"ף מדוע יהיה נאמן לומר לאחר נתרצתי לעיל. בדרישה הסמ"ע ביאר שהרמב"ם כרש"י ורי"ף שסתימתו כסתימת הגמ' בפשוטות שקיבל דמים מאחד נאמן.

כרש"י אך לא כתב כן בפירוש וצ"ב. ובלשון אחר,³⁰ ביאורו (כר"ת – שנקיט זוזי הוי כע"א לשבועה) מבאר את הגמ' בב"מ, אך אינו מבאר את הגמ' בקידושין ששם פשט הגמרא מדברת על נאמנות גמורה.

מרכבת המשנה לקמן הבאנו דבריו לתרץ את קושיית הרא"ש על הרי"ף. ולפי דבריו מתורץ גם הרמב"ם אין נשבעים שניהם אלא היכא שלקח דמים משניהם ואינו יודע מי ברצונו ומי בע"כ! אבל אם הוא יודע מי מרצונו ומי בע"כ - כשמקחו בידו נאמן. כשאין מקחו בידו אינו נאמן, אך הוא כע"א וזה שכנגדו אינו יכול להישבע – שאינו יכול להשבע מה היה רצונו של המוכר. וסתמת הרמב"ם היא שכ"ז שלא נטל משניים מקחו בידו נאמן, אין מקחו בידו הוי כע"א ומחייב את שכנגדו שבועה דאורייתא.

3. קצוה"ח: שבועה על חלק מהעדות אינה מבטלת העדות

קצוה"ח³¹ לא קיבל את האפשרות שהרמב"ם כבעל המאור הפוטר את המסתייע משבועה³², כקושיית הכס"מ³³ שלא מצא גילוי בדברי רבינו לכך. ועוד, בפירוש המשניות לא הזכיר אלא שזה שהעד כנגדו שבועתו שבועת התורה אך לא הזכיר פטור משבועה למסתייע, ואין העד פועל שתי פעולות, מחייב שבועה דאו' את שכנגדו ופוטר משבועה את המסתייע. אומנם, גם לומר שהרמב"ם כרש"י אי אפשר שהרי סתם וכתב שאין מקחו בידו אינו נאמן. ולכן יש לומר שאת הגמ' בקידושין מבאר כר"ח ומסתמא יודעים מי נתן את מעותיו. ובב"מ יש לבאר שנקיט זוזי כעד אחד לחייב את שכנגדו שבועה דאורייתא.

עפ"ז צריך לבאר את הגמ' בב"מ, אומרת המשנה זה נשבע וזה נשבע, שואלת הגמ' "ולחזי זוזי ממאן נקט"? ע"פ הר"ח נחזי זוזי וממילא רק אחד ישבע? עונה הגמ': דנקט מתרוויהו ולכן שניהם חייבים בשבועה. אך לרמב"ם ע"פ פירוש קצוה"ח, אין העד פוטר משבועה ושניהם נשבעים, מה השאלה של הגמ', ס"ס בין אם ידעינן זוזי ממאן נקט בין אם לאו שניהם נשבעים (אומנם עם

³⁰ אבן האזל על הרמב"ם.

³¹ ע"ע מלאכת שלמה שמרחיב בכך האם הוא פוטר משבועה את המסתייע או רק מורידו לשבועת היסת.

³² כמו שהבינו את הרמב"ם הראב"ד וה"ה.

³³ משמע שגם קצוה"ח לא קיבל את הדיוק מהסיפא שאין שניהם נשבעים אלא בקיבל משניהם ואינו יודע מי מדעתו ומי בעל כורחו, וכשהוא כעד אין שניהם נשבעים. גם אבן האזל סבר כמותם שאין הרמב"ם פוטר משבועה ע"י ע"א.

שינוי בסוג השבועה אצל זה שהעד כנגדו בלי עד שבועת המשנה ועם עד שבועת דאו' אך ס"ס שניהם נשבעים)? ביאר קצוה"ח, כל מקום שיש עד אחד ואין שבועה כנגדו דינו כשני עדים, וא"כ אין הבע"ד נשבע אלא על חציה של הטלית ויוצא שעל חציה השני של הטלית יש כנגדו עד (המוכר) ואינו נשבע! והוי אותו העד כשני עדים – ולא היה ראוי ליטול אלא רבע וז"ל: "כל זמן שלא נשבע שכולו שלו להכחיש העד לגמרי ולא נשבע להכחישו אלא בחציו הרי העד בחציו השני כשניים ואין לו אלא רביעי".

מחדש קצוה"ח – שבועה על חלק מהעדויות איננה מבטלת העדות חלוטין! ועל החלק שלא נשבע – ע"א כשני עדים כמי שלא נשבע כלל!

4. דחיית קצוה"ח ע"י נתה"מ

נתה"מ דחה את קצוה"ח משלוש סיבות:

א. בסברא - אם זה כך הרי ב"ד לא יביאו לו להישבע שאין לו בה פחות מחציה, שהרי יש עד על החצי השני ויקבל רק רבע, ולכן יחיבהו להישבע שאין לו בה פחות מרבע ושוב נאמר כקצוה"ח שעל הרבע השני יש עד ואינו נשבע עליו והוי כשני עדים ואין סוף לדבר.

ב. בסברא³⁴ – שאין לומר עד אחד כשני עדים כאשר אינו נשבע זה שהעד כנגדו, אלא היכא שהוויכוח וזכותו של המסתייע מהעד, נובע מהעד בלבד! אך היכא שהמסתייע זוכה מכח שהוא מוחזק, כגון הכא ששניהם מוחזקים, אין העד נחשב כשני עדים.

ג. בדין – היכא שנשבע כנגד העד אפילו על חצי מעדותו, כבר אין בעדותו כלום ואינו נחשב כשני עדים לגבי שאר עדותו.

נתה"מ חולק על קצוה"ח והיכא שיש שבועה כנגד העד אפילו לא כנגד כל עדותו כבר אינו כעד!

וחשבנו עוד לדחות בקצוה"ח, ס"ס אפילו אם נאמר שכאשר הנשבע, נשבע רק על חצי מעדות שכנגדו, העדות קיימת והיא כשני עדים, זה דווקא היכא שהוא אינו מוכן להישבע, אבל כאן הוא מוכן להישבע אלא שאינו רשאי. ועוד אינו נשבע רק על חציה, אלא שאין לו בה פחות מחציה – טמון בנוסח זה שלטענתו יש לו גם יותר מחציה.

---

³⁴ בנתה"מ זו הדחייה השלישית.

ו. ביאור השו"ע והגהת הרמ"א

מרן השו"ע סתם כלשונו של הרמב"ם. הרמ"א על דין מי שאין מקחו בידו ואינו נאמן, הוסיף:

לא שנא נקט זוזי מחד, לא שנא נקט זוזי משנים ואמר שאחד מהם נתן לו בעל כרחו

ונחלקו בביאור הגהה זו של הרמ"א.

הסמ"ע שלשיטתו יש שתי דעות רש"י או תוס', השו"ע כשיטת הרמב"ם והרמב"ם כרש"י. ודברי הרמ"א בכל מקרה קשים שאינו לא כמאן, לרש"י אין מקחו בידו ונקט זוזי מחד נאמן, ולא כתוס' שלשיטתו אפילו מקחו בידו אינו נאמן לומר מי בעל כרחו דכל נתינת מעות אנן סהדי? ע"כ י"ל שהגהה זו אינה במקומה וצ"ל שמקומה בהיכא שמקחו בידו ומבאר הרמ"א את דברי הרמב"ם כרש"י שמקחו בידו יש לו נאמנות בכל מקרה גם בנקיט זוזי מחד וכן בנקט משניים ואומר זה מדעתי וזה בעל כרחי – דס"ס מקחו בידו.

ש"ך לשיטתו הרמב"ם הינו שיטה שלישית, הגהת הרמ"א במקומה וכשאין מקחו בידו אין למוכר נאמנות כלל, גם כשקיבל דמים מאחד – ואם קיבל דמים מאחד ע"י עדים או כשהלקוחות מודים אמרינן שהוא הקונה מכת "אנן סהדי".

קצוה"ח הסמ"ע והש"ך חלקו בהבנת דברי הרמ"א אך שניהם הבינו שדבריו נאמרו ביחס לנאמנותו של המוכר - שאין נ"מ בין היכא שקיבל דמים מאחד לקיבל משניים. קצוה"ח מבאר שהרמ"א בא לחדש, אע"פ שאנו אומרים "נחזי זוזי מאן נקט" הוי "אנן סהדי", חזקה שנתרצה למי שנתן לו דמים, אנו עדיין מאמינים לו כעד אחד האומר נתרצתי לפלוני – ולחייב שבועה. שעד אחד לשבועה כדין שני עדים – ומה שני עדים נאמנים אפילו כנגד אלף חזקות כך עד אחד מחייב שבועה כנגד חזקה, ולכן הוא נאמן כעד אחד (כלשון הרמב"ם). לגבי מיגו ראינו לעיל מחלוקת³⁵ האם אמרינן מיגו במקום חזקה, לגבי עדות כעד אחד המחייב שבועה לכו"ע אמרינן דהוי כעד אחד גם נגד חזקה.

ז. סיכום

א. מכת מה נאמנותו של המוכר כאשר מקחו בידו?

³⁵ תוס' רמב"ן לגבי מקחו בידו ויש לו מיגו לעומת חזקה של אנן סהדי, תוס' אין להאמינו שיש חזקה "אנן סהדי" ואילו לרמב"ן במקחו בידו נאמן.

לרש"י מכח "מדכר דכיר", לתוס' מכח מיגו והר"ן כדיין חכמים נתנו לו נאמנות.

ב. על מה מוסבת שאלת הגמרא "ונחזי זוזי ממאן נקט", היכא שמיקחו בידו או שאין מקחו בידו?

לרש"י מוסבת על אין מקחו בידו ושאלת הגמ' מדוע לא יהיה נאמן. לתוס' שאלת הגמ' על היכא שמקחו בידו ומדוע יהיה נאמן ואילו לרמב"ן (רי"ף ע"פ ב"י) על שתי הבבות – יש אגן סהדי ואין לו כלל נאמנות³⁶.

ג. מניין הידיעה של "זוזי ממאן נקט" מהמוכר או אנתנו "נחזי" ע"י עדים, ומה כוחה של ידיעה זו?

לרש"י והתוס' מדברי המוכר. ואילו לרמב"ן יש נ"מ אם זה מהמוכר או ע"י עדים.

ד. "ולא ידיע הי מדעתו והי לא מדעתו" ומה יהיה אם הוא יודע מי בעל כורחו ומי מדעתו או שמא אין הכוונה שהוא אינו יודע מי מדעתו ומי בעל כורחו אלא אם קיבל דמים משניהם אין בדבריו כלום! ואין למוכר שום נאמנות – אנתנו אלו שלא יודעים ולא יכולים לדעת עתה מי נתן דמים מדעתו ולמי נתרצה?

לרש"י אפילו הוא יודע ממי מדעתו אין לו כבר נאמנות, שאנו אוחזים אותו כמבולבל ואין לומר עליו "מדכר דכיר". לתוס' אם הוא יודע ממי נקט מדעתו אמרינן אגן סהדי וכוונת הגמ' שהוא אינו יודע.

ה. מה מועילה ידיעת "זוזי ממאן נקט" והרי אין מטלטלים נקנים בדמים?

לרש"י "מי שפרע" גורם למדכר דכיר ולתוס' הדמים יוצרים אומדנא, "אגן סהדי" למי נתרצה ולמי מכר.

ו. בין לסמ"ע ובין לש"ך אין מחלוקת בין השו"ע לרמ"א ושניהם פסקו כרמב"ם, אלא שנחלקו הסמ"ע והש"ך בביאור הרמב"ם.

---

³⁶ לרמב"ן דווקא שזה ע"י עדים אין לו נאמנות כי אגן סהדי אך כשזה מכח דבריו אין אגן סהדי מבטל נאמנותו.